Verbum Vitae
28 (2015) 499-505

Ks. Piotr Przyborek, *Szabat Jezusa w świetle Ewangelii św. Łukasza* (Pelplin: Bernardinum, 2014). Ss. 128. 19,90 zł.
ISBN 978-83-7823-290-2

Szabat, obok znaku obrzezania, należy do instytucji, które w sposób fundamentalny kształtowały i nadal kształtują tożsamość religijną Izraela. Zwyczaj ten rozwijał się od czasów przesiedlenia babilońskiego, był znany w czasach Jezusa i jest kultywowany wśród wyznawców judaizmu aż po dzień dzisiejszy. Mimo że czytelnik wielokrotnie spotyka się z szabatem na kartach ewangelii, z reguły traktuje go jako instytucję zewnętrzną w stosunku do Jezusa. Toczy On przecież liczne polemiki z religijnymi przywódcami i uczonymi w Piśmie, które zdają się podważać jego duchową wartość. Tym bardziej intrygujący jest więc tytuł opracowania, który zaproponował ks. Piotr Przyborek, sugerując istnienie jakiejś szczególnej więzi między szabatem a Jezusem. Z jego treści wynika również, że autor zamierza ograniczyć się w swojej refleksji do instytucji szabatu w odniesieniu do Jezusa w ramach Ewangelii św. Łukasza.

Umieszczony na samym początku spis treści informuje czytelnika, że autor zamierza zająć się pięcioma wybranymi perykopami trzeciej ewangelii, ale bardzo krótki wstęp nie zawiera żadnej uwagi na temat kryterium doboru tekstów. Można się oczywiście domyślić, że są to fragmenty zawierające termin „szabat", ale jeden rzut oka

na konkordancję pozwala stwierdzić, że trzy fragmenty zostały z tej listy wyłączone (18,12; 23,54; 24,1). Przy bliższym zapoznaniu się z treścią opracowania można odnaleźć fragment Łk 23,54 w rozdziale dotyczącym wersetu Łk 23,56, a o 24,1 autor napomknął w kilku miejscach. Tekst z osiemnastego rozdziału został najprawdopodobniej wyłączony, ponieważ nie wiąże się bezpośrednio z osobą Jezusa i stanowi nawiązanie do postawy faryzeusza z Jezusowej przypowieści, ale autor nie widział potrzeby, by się tym z odbiorcą podzielić.

Książka ks. Przyborka zawiera pięć skondensowanych rozdziałów, w których autor prezentuje treść poszczególnych tekstów o Jezusie i szabacie według założonego wcześniej schematu. Najpierw przedstawiona została propozycja struktury badanej perykopy, a następnie stosunkowo pobieżna analiza egzegetyczna jej treści. Ostatnim elementem rozdziału jest najczęściej (brak go w ostatnim, bardzo krótkim rozdziale książki) paragraf analizujący rolę szabatu w komentowanym tekście.

Rozdział pierwszy poświęcony jest analizie treściowej tzw. perykopy nazaretańskiej (Łk 4,16-30), w której trzeci ewangelista zawarł opis programowego orędzia Jezusa. Niemal cała scena odbywa się w synagodze nazaretańskiej, gdzie Jezus odczytuje fragment prorockiej haftary (4,18-19), a następnie proklamuje jej spełnienie w obecności swoich ziomków. Autor stara się przybliżyć nie tylko znaczenia poszczególnych kluczowych terminów zawartych w perykopie, ale także historyczne realia szabatowego nabożeństwa. Po stosunkowo pobieżnej analizie przebiegu narracyjnego perykopy zostało omówione znaczenie programowej sceny osadzonej przez św. Łukasza w ramach synagogalnego nabożeństwa szabatowego. Według autora redakcyjny wybór trzeciego ewangelisty świadczy o trzech kwestiach: Jezus nie neguje instytucji szabatu; charakter święta nawiązuje do Roku Jubileuszowego, co zdaniem ks. Przyborka, jednoznacznie wskazuje na aspekt wyzwoleńczy szabatu; istnieje paralela między pierwszą sceną z Nazaretu a odpoczynkiem Jezusa w grobie, której autor jednak ani szerzej nie dyskutuje, ani nie udowadnia.

Obecność Jezusa w Kafarnaum (Łk 4,31-44) stała się przedmiotem rozważań w kolejnym rozdziale pracy gdańskiego kapłana. Autor rozpoczyna go od propozycji chiastycznej struktury fragmentu, a następnie omawia jego treść w sześciu kolejnych sekcjach (A. Nauczanie w synagodze w Kafarnaum [w. 31-32]; B. Egzorcyzm w synagodze [w. 33-37]; uzdrowienie teściowej Szymona [w. 38-39]; uzdrowienia chorych po zachodzie słońca [w. 40]; wieczorne egzorcyzmy [w. 41]; nauczanie w synagogach Judei [w. 42-44]). Również i w tym przypadku omówienie jest dosyć pobieżne z wyjaśnieniem znaczenia terminów *daimon*, *pneuma*, *apollymi*, okrzykiem demona itd. W osobnych ramkach znalazło się miejsce dla wyjaśnienia natury egzorcyzmów i cudów Jezusa. Podobnie potraktowane zostały wszystkie sekcje tego rozdziału. Podsumowanie analiz egzegetycznych stanowi próba odsłonięcia znaczenia szabatu w działalności Jezusa w Kafarnaum. Ks. Przyborek przekonuje czytelnika, że Łukaszowe opisy nie rozstrzygają, czy Jezus regularnie uczestniczył w nabożeństwach szabatowych. Natomiast znaki dokonywane przez Niego należy odczytywać jednoznacznie jako realizację Izajańskiego proroctwa odczytanego w Nazarecie. Autor po raz kolejny wraca do rzekomo oczywistego motywu wyzwolenia związanego z szabatem.

Kontrowersja na temat sposobu świętowania szabatu jest przedmiotem rozważań w trzecim rozdziale pracy (Łk 6,1-11). W krótkim wprowadzeniu do analizy egzegetycznej została ukazana narastająca kontrowersja między Jezusem a faryzeuszami, który w szóstym rozdziale przeradza się w otwarty konflikt. Trójczłonowa budowa perykopy skłoniła autora do przedstawienia treści opisu w trzech kolejnych sekcjach: ustawienie sceny (w. 1), reakcja faryzeuszów (w. 2) oraz odpowiedź Jezusa (w. 3-5). Uzupełnieniem analiz są dwa kolejne dodatki umieszczone w ramkach dotyczące faryzeuszy i celebracji szabatu w literaturze międzytestamentalnej. Analiza treści badanej perykopy doprowadziła autora do następujących wniosków: Jezus przyjmuje postawę solidarną ze swoimi uczniami w obliczu oskarżeń o łamanie szabatu; przeciwstawia się

błędnym interpretacjom na temat świętego dnia i podaje właściwą wykładnię; nie sprzeciwiając się samej instytucji święta, uwalnia swoich uczniów od legalistycznego jego przestrzegania; wykazuje poprzez znaki, że miłość wobec bliźniego jest ważniejsza od rytuałów i tradycji.

W rozdziale czwartym autor przeanalizował scenę kolejnego uzdrowienia w szabat (Łk 13,10-17). Konflikt z przeciwnikami stał się dla Jezusa okazją do złożenia kolejnej deklaracji na temat szabatu. Ks. Przyborek i w tym przypadku dostrzegł w badanym tekście sześcioelementowy chiazm, który następnie omawia w kolejnych sekcjach. Analizę egzegetyczną uzupełniają dodatek historyczny o miejscu kobiet w synagodze i wyjaśnienia kilku kluczowych terminów biblijnich, jak *targum*, *midrasz* czy *konstrukcja peryfrastyczna*. Rozdział ten nie zawiera jednak żadnych nowych obserwacji na temat odniesień Jezusa do szabatu.

Szabatowa uczta (Łk 14,1-6) stała się przedmiotem refleksji w rozdziale piątym. W nieregularnej strukturze tekstu autor wyróżnił cztery mniejsze sekcje: tło sceny i pojawienie się chorego (w. 1-2); pierwsze pytanie Jezusa (w. 3); uzdrowienie chorego (w. 4); drugie pytanie Jezusa (w. 5-6). Po przeprowadzonej analizie treściowej autor konstatuje, że pierwotny sens szabatu jako daru udzielonego na podstawie Przymierza został zapomniany. Według niego perykopa o uzdrowieniu podczas uczty ukazuje Jezusa jako „zatroskanego ojca" (sic!), co rzekomo kolejny raz łączy szabat z wątkiem wyzwolenia, czyniąc go najodpowiedniejszym dniem do znaku, którego Jezus dokonał.

Ostatni rozdział książki poświęcony został scenie złożenia Jezusa do grobu. Ks. Przyborek omawia najpierw kontekst i budowę wersetu Łk 23,56, a następnie dokonuje jego analizy egzegetycznej. Nawiązując do egzegezy patrystycznej, autor słusznie stwierdza, że odpoczynek Jezusa w grobie można zestawić z szabatowym odpoczynkiem Boga z Rdz 2,1-4. Można się także zgodzić z typologicznym wyjaśnieniem, że „wielki szabat" Jezusa posłużył do ostatecznego wyzwolenia człowieka, co było treścią misji

Mesjasza zapowiedzianą w lekturze nazaretańskiej haftary Łk 4,18-19. Niezrozumiałe pozostaje natomiast dowodzenie ścisłego powiązania idei wyzwolenia z szabatem, która wygląda raczej na tezę narzuconą tekstowi niż z niej wywnioskowaną. Mocne sformułowania w rodzaju „kwestia ta została definitywnie rozwiązana" nie wydają się w tym wypadku adekwatne do niezwykle dyskusyjnego i słabego uzasadnienia.

Ponieważ książka została, jak się wydaje, przygotowana w celu dotarcia do szerszego odbiorcy, należy pozytywnie ocenić zarówno jej dopracowaną stronę graficzną, jak i wykorzystanie typograficznego planu poszczególnych stron, na których oprócz głównego toku rozważań pojawiają się w osobnych ramkach wyjaśnienia kluczowych terminów i istotne wiadomości na temat tła historycznego. Tym bardziej dziwi brak formalnego podsumowania dokonań autora w zakończeniu, które, ku zaskoczeniu czytelnika, wyjaśnia jedynie charakter ikony wykorzystanej na okładce książki i nawiązuje do starożytnej homilii z Wielkiej Soboty. Dziwi również fakt, że adresując swoje studium do szerszego czytelnika w Polsce, autor nie zadbał o pełną bibliograficzną informację na temat pozycji o tematyce biblijnej, które dotyczą badanych przez niego perykop i problemów egzegetycznych. Z punktu widzenia naukowego takie podejście jest poważnym błędem, a z punktu widzenia założeń popularyzatorskich niemałym mankamentem. Czytelnik może odnieść niesłuszne wrażenie, że nic wartościowego na temat badanych tekstów nie ukazało się do tej pory w literaturze polskiej. Bibliografia polska jest zbyt obfita, by cytować ją tutaj *in extenso*, ale warto wymienić przynajmniej nazwiska autorów monografii, które dotyczyły badanej przez ks. Przyborka tematyki: ks. S. Włodarczyk (1989), K. Mielcarek (1994), ks. P. Łabuda (2012).

Niestety, praca zawiera również sporo stwierdzeń, które dla znawcy dzieła Łukasza wydają się nader wątpliwe. Tylko na zasadzie ilustracji można przytoczyć niektóre z nich. Autor twierdzi na przykład, że droga Jezusa na krzyż zaczyna się od „dziś" wypowiedzianego w Na-

zarecie (s. 10), gdy tym czasem perspektywa męki jest w trzeciej Ewangelii obecna niemal od początku, a już na pewno od sceny kuszenia (Łk 4,1-13). Współcześni komentatorzy nie powtarzają już dzisiaj tezy, że Ewangelia Łukasza została napisana do pogan (s. 15), a w każdym razie nie tylko do nich. Uwaga o kontrowersjach wobec szabatu w większości tekstów opracowanych przez autora jest niewątpliwie prawdziwa, ale akurat przy perykopie nazaretańskiej zupełnie nie pasuje, gdyż tam powód kontrowersji jest zupełnie inny (s. 17). Powołując się na I.H. Marshalla w kwestii cytatu użytego w Łk 4,18-19 rzekomo już obecnego w Qumran (s. 115, przyp. 6), autor nie wyjaśnia, że dotyczyć on może tylko Iz 61,1-2. Mieszany cytat Łk 4,18-19 nie istnieje poza dziełem trzeciego ewangelisty, ponieważ jest jego własną kompozycją. Rzeczą kuriozalną jest wykorzystanie wersetu Łk 4,22 z wydania czwartego Biblii Tysiąclecia i pozostawienie lekcji o „słowach wdzięku" (s. 24) z pominięciem badań polskich egzegetów, którzy od dziesięcioleci wskazywali na wadliwość takiego tłumaczenia.

Wreszcie najważniejsza – jak się zdaje – teza studium o szabacie jako pamiątce wyzwolenia jest kontrowersyjna i słabo uzasadniona. Szabat w Starym Testamencie jest raczej skutkiem wyzwolenia i zawarcia Przymierza i tak zdaje się to widzieć cytowany przez ks. Przyborka P.C. Craigie (s. 16). Jezus dokonuje uzdrowień i uwolnienia także w szabat, ale to nie rozstrzyga o wyzwoleńczym charakterze szabatu. Również zacytowany w zakończeniu fragment starochrześcijańskiej homilii więcej mówi o charakterze paschalnego znaku niż szabatu.

Wspomniane wyżej mankamenty warto było usunąć przed publikacją pracy, ale nawet w obecnym kształcie czytelnik znajdzie w książce ks. P. Przyborka wiele ciekawych informacji na temat Łukaszowego podejścia do osoby Jezusa i Jego stosunku do instytucji szabatu. Rzetelna egzegeza wybranych fragmentów może być pożyteczną lekturą dla każdego, kto chciałby zgłębiać teologię trzeciego ewangelisty i zbliżyć się bardziej do osoby Jezusa widzianej oczami natchnionego pisarza. Jak napisał w swojej

recenzji ks. prof. Waldemar Chrostowski – opracowanie autora „stanowi niemały wkład w pogłębienie refleksji nad osobą i posłannictwem Jezusa”.

Krzysztof Mielcarek
Instytut Nauk Biblijnych KUL
Al. Racławickie 1; 20-129 Lublin
krzysztof.mielcarek@kul.pl